דרשוני כרך ב — מדרשי ממזרות

מדרשי ממזרותרבקה לוביץ

לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה' (דברים כג, ג)

ממזר והבוכים עמוחמישה מזילים דמעה על ממזר ודמעותיהם מגיעות עד כיסא הכבוד.ואלו הם:ממזר שהכול יודעים בממזרותו,ממזר שרק הוא יודע בממזרותו,אם שיודעת בבנה שהוא ממזראב שיודע בבנו שהוא ממזר, ואינו יכול להתוודע אליו מחמת שאין בנו יודע בממזרותו,ואשה שהפילה ולדה מחמת ממזרותו.ויש אומרים: אף העובר שהיה עתיד להיוולד ואמו הפילתו, צווח כל יום ואומר:אמא אמא – למה לא ילדתני?!נשאלה תנות: מה עושה הקדוש ברוך הוא בשעה שממזר בא לעולם ובשעה שקהל ה' מכריז על ממזרותו? והשיבה: בשעה זו בוכה הקדוש ברוך הוא בכי גדול ואומר: 'מעולם לא עלתה על לבי, מעולם לא עלתה על לבי'.

• מדרשי הממזרות מופיעים בקטלוג המלווה את התערוכה ממזרים (ירושלים, סוכות תשע"ח). ראו נורית יעקבס ינון ואמילי ד' בילסקי (עורכות), ממזרים: סימון ומחיקה, ירושלים 2017.

תנות – ראו רבקה לוביץ, 'מדרשי בת יפתח', בתוך נחמה וינגרטן־מינץ ותמר ביאלה (עורכות), דרשוני: מדרשי נשים, א, תל אביב 2009,עמ' 100 .תנות היא דמות בדיונית, נשמתה של בת יפתח, הנדרשת מן הפסוק: 'מימים ימימה תלכנה בנות ישראל לתנות, לבת יפתח הגלעדי' (שופטים יא, מ). דמותה משמשת כמתווכת בין בנות ישראל והשכינה: 'ומה עושה? יושבת במרומים, ושומעת סיפוריהן של בנות ישראל אשר בארץ, ואחר יושבת אצל השכינה ומ ת נ ה באוזניה צרותיהן, מתפללת בעבורן ומלמדת עליהן זכות'. מעולם לא עלתה על לבי – ראו בבלי, תענית ד, ע"א: 'אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי' (ירמיהו יט, ה) ... 'ולא עלתה על לבי' זה יצחק בן אברהם'.

קהל ה'

בבית מדרשה של ברוריה נעצו חרב ואמרו: הלכה – יבוא ממזר בקהל.ומהו שנאמר 'לא יבא ממזר בקהל ה'' (דברים כג, ג)?דייקו ולמדו: במקום שיש קהל ה' – לא יבוא ממזר.במקום שאין קהל ה' – יבוא ממזר.

נשאלה להם: והיכן הוא קהל ה'? ולא השיבו, עד שקמה אחת מתלמידות החכמים בבית המדרש ואמרה, מקובלני מבית אמא שקהל ה' פרושים הם, חסידים הם, צדיקים הם ולמדנים הם, ואף גומלי חסדים המה. והמה יושבים מעבר לנהר הסמבטיון. סבתי זקנתי הלכה מים ועד ים וסובבה את כל רוחות השמים ולא מצאה את קהל ה'.

נמנו וגמרו בבית המדרש: קהל ה' לא היה ולא נברא אלא משל היה.ולמה נכתב? דרוש וקבל שכר.

נעצו חרב – ראו בבלי, יבמות עז, ע"א. לא היה ולא נברא... דרוש וקבל שכר – ראו בבלי סנהדרין עא, ע"א.

כפרת ממזר

באה ממזרת לפני הקדוש ברוך הוא, נפלה על פניה ואמרה: ריבונו של עולם, דמעות רבות אני מזילה בכל יום עליי ועל זרעיותיי, ואין לי מנחם. והלוא למדנו שערי דמעות לא ננעלו.

הסכית הקדוש ברוך הוא ואמר: שומע אני את דברייך.

הקשתה אותה הממזרת לקדוש ברוך הוא: אבותיהם של ממזרים חטאו וילדיהם מה עשו? הלוא כבר נאמר 'אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה?!' (ירמיה לא, כח) הלוא אל חנון ורחום אתה, ארך אפיים ורב חסד ואמת. הלזה ייקרא חסד? הלזה ייקרא אמת? ריבונו של עולם אין לך עברה שאין עליה כפרה לפניך. לו חטאתי – קורבן הייתי מביאה. לו פשעתי – תשובה הייתי עושה. ומה אעשה עכשיו שלא חטאתי ולא פשעתי ואיני יכולה לכפר על דבר שלא עשיתיו?

אמר הקדוש ברוך הוא, עלייך ייאמר 'צדקה ממני' (בראשית לח, כו).

הוא שנאמר 'אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף' (תהלים פה, יב).

ועל זרעיותיי – ראו משנה, סנהדרין ד, ה: 'דיני נפשות, דמו ודם זרעיותיו תלויין בו עד סוף העולם, שכן מצינו בקין שהרג את אחיו, שנאמר (בראשית ד) 'דמי אחיך צעקים', אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך, דמו ודם זרעיותיו'. ואין לי מנחם – ראו ויקרא רבה לב,

ח. שערי דמעות לא ננעלו – ראו בבלי, בבא מציעא נט, ע"א.

רחל – אמם של ממזרים

באותה שעה קפצה רחל לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה, עד שכתבת בתורתך 'ואשה אל אחתה לא תקח לצרר לגלות ערותה עליה בחייה' (ויקרא יח, יח), נישאתי ליעקב ונעשיתי לאחותי צרה. עד שכתבת בתורתך 'לא יבא ממזר בקהל ה'' (דברים כג, ג) ילדתי ליעקב שני בנים, את יוסף ואת בנימין.

רחל – אמם של ממזרים הייתה. זהו שנאמר, 'רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו' (ירמיהו לא, יד). ''בָּנֶיהָ ...בָּנֶיהָ' – תחילה נאמר 'בָּנֶיהָ' אלו בני ישראל שיצאו לגלות, ואחר נאמר 'בָּנֶיהָ' אלו בניה שלה שממזרים הם. 'מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם' אלו הם הממזרים שעליהם נאמר 'ואין להם מנחם' (קהלת ד, א). ''כִּי אֵינֶנּוּ' – ראתה רחל שעתידין הממזרים להיות אסורין לבוא בקהל וכאילו הם אינם.

אמר לה הקדוש ברוך הוא: 'מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה' (ירמיהו לא, טו). 'קוֹלֵךְ מִבֶּכִי' על הבנים שבגלות, 'וְעֵינַיִךְ מִדְּמָעָה' על הממזרים, שעל דמעתם נאמר 'והנה דמעת העשקים וגו' (קהלת ד, א). 'כי יש שכר לפעלתך נאם ה' ושבו מארץ אויב' (ירמיהו לא, טו) – אלו הם הבנים השבין מן הגלות. 'ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם' (ירמיהו לא, טז) – אלו הם הממזרים שלעתיד לבוא שבין לבוא בקהל ה'.

נחה דעתו של ירמיהו שהיה חושש לממזרות בנו, בן סירא, שנולד מבתו כשנתעברה באמבטי מזרעו, וניבא: 'בימים ההם לא יאמרו עוד אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה. כי אם איש בעונו ימות כל האדם האכל הבסר תקהינה שניו' (ירמיהו לא, כח–כט).

וזהו סוד העניין שבין יעקב לרחל. שאמרה לו רחל ליעקב: 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי' (בראשית ל, א). סבור אתה שאם תבוא אליי עונשך כרת ובניך יהיו ממזרים, ואילו אני סבורה שאם לא תבוא אליי ולא יהיו לי בנים – זו תהא מיתתי.

באותה שעה קפצה רחל – ראו איכה רבתי פתיחתא כ"ד. רחל – אמם של ממזרים הייתה – ראו רמב"ם, משנה תורה, הלכות איסורי ביאה פרק טו הלכה א. אלו הם הממזרים שעליהם נאמר ''וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם'... שעל דמעתם נאמר 'וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים...' – ראו ויקרא רבה לב, ח. נתעברה באמבטי – ראו מדרש אלפא־ביתא דבן סירא, יהודה דוד אייזנשטיין, אוצר המדרשים 1928,עמ' 43.

משה מגלה ממזרותו

כשעלה משה למרום, היה יושב וכותב את התורה מפי הגבורה. הגיע לפסוק 'ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך הוא' (ויקרא יח, יב). אמר: וכי אין אמי דודתו של אביי? הלוא עמרם, אבי, הוא בנו של קהת ובן בנו של לוי, שנאמר: 'ואלה פקודי הלוי למשפחתם ... לקהת משפחת הקהתי ... וקהת הולד את עמרם' (במדבר כו, נז–נח). ויוכבד, אמי, היא בתו של לוי, שנאמר: 'ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי במצרים ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחתם' (במדבר כו, נט). משמע, יוכבד וקהת אחים הם, ויוכבד אסורה על בניו של קהת. חלשה דעתו של משה.

הגיע לפסוק 'לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה'' (דברים כג, ג). אמר: לא פירש הקדוש ברוך הוא ממזר מהו. שמע אומרים שממזר הוא זה הבא מערווה מן העריות חוץ מן הנידה. אמר, וכי אחיי ואני ממזרים אנחנו? תש כוחו של משה. ל"ט יום היה הולך ובוכה, עד שדומה היה לו שהוא שומע קול האומר 'שתוק, כך עלה במחשבה לפניי'. ביקש את נפשו למות.

חזר לאחוריו וישב בבית המדרש של ברוריה. שמע אחת שואלת: למה אין דין ממזרות נוהג היום? והשיבו לה: משום שאין מקבלים עדות על ממזרים, ומשום שכבר נפסק שכל הציבור בחזקת ממזרים הם, ומותרים אחד בשני. נתיישבה דעתו של משה.

'עלה משה למרום', 'שתוק כך עלה במחשבה לפני' 'חזר לאחוריו' – ראו בבלי, מנחות כט, ע"ב. ויוכבד אסורה על בניו של קהת – ראו רמב"ם, משנה תורה, הלכות איסורי ביאה פרק ב הלכה ה': 'אחות אמו בין אחותה מאביה בין אחותה מאמה בין מן הנישואין בין מזנות הרי זו ערוה עליו משום אחות אם. וכן אחות האב בין מן האם בין מן האב בין מן הנישואין בין מזנות הרי זו ערוה עליו משום אחות אב'. שמע אומרים שממזר הוא זה הבא מערווה מן העריות חוץ מן הנידה – ראו רמב"ם, הלכות איסורי ביאה, פרק טו הלכה א: 'איזה הוא "ממזר" (דברים כג, ג) האמור בתורה: זה הבא מערווה מן העריות – חוץ מן הנידה, שהבן ממנה פגום ואינו ממזר; אבל הבא על שאר העריות – בין באונס בין ברצון, בין בזדון בין בשגגה – הוולד ממזר. ואחד זכרים ואחד נקבות, אסורין לעולם – שנאמר "גם דור עשירי לא יבוא" (דברים כג, ג), כלומר לעולם'.